

František Mareš

O náboženství

(Myšlenky o právu, etice a náboženství, 1920, s. 193-197)

Podstata náboženství jest povznesení člověka k Bohu, život ve znamení věčnosti, posvěcení životní dráhy vyšším uvědoměním. Vychovává nábožensky, kdo milující rukou rozhrnuje nános tělesného života, onu vrstvu popela, která dusí posvátnou jiskru v duši člověka. Je v každém z nás a toliko je třeba oprostít ji a rozdmýchat k osvobozujícímu, očišťujícímu žaru. Není účelno vychovávat nechť k životu a kalit radost ze života. Člověk v pravdě zbožný je vesel vnitřní spokojeností, miluje slunce, zvířata, rostliny, miluje lidi. Skvělé je místo ve Výrostku (Dostojevskij), kde poutník Makar Ivanovič, vstává za svítání uprostřed polí a luk před poutnickým místem, žehná milujícím rozpětím rukou i porosené trávě, i ptáčeti probouzejícímu se vsťríc novému dni i dítěti, které zaplakalo v náručí matky. Dojemný je přímo poměr k přírodě u věrného vyznavače Kristova Františka z Assisi, který po životě plném odříkání zemřel tak nahý a chud, jak se narodil, jen vnitřně obohacen bezmeznou láskou ke všemu stvoření.

Jen tím se liší člověk osvobozený od ostatních, že se nedovede nezkaleně radovat z toho, co je vykoupeno utrpením a slzami bytostí jiných, že bolest přemoženého mu ničí radost z vítězství. Přijímá radost z rukou osudu, ale nečiní ji jediným účelem a smyslem života. Nešílí zoufalstvím v neštěstí, protože ví, že bolest je vychovatelkou – nezbytnou družkou pouti životní. Stává se vyrovnaným za různých okolností osudových. Dotyk věčnosti cítí při zrození dítěte i při smrti člověka, při pohledu na hvězdnou oblohu, i na mlčící přírodu i na všechno stvoření země; ve znamení věčnosti dovede chápat veliká i malá dějství života vlastního i životů cizích. Mravní příkaz spravedlnosti a lásky slyší vnitřním sluchem při každém skutku svém i cizím a tímto příkazem pravdivě a neúprosně soudí všechno svoje konání. Vyrůstá nad život – je svoboden, i když tělo poutá nemoc, bída, vězení. Cítí přítomnost boží v sobě, vědomě stává se nástrojem oné vůle, jež k němu promlouvá hlasem svědomí. Vůči němu je bez moci násilí světa, neboť nezasáhne tam, kde je soustředěn jeho jediný, svrchovaný zájem.

Jsem přesvědčen o tom, že začátek i konec náboženství v pravém smyslu slova jest toto vyšší niterné uvědomění a z něho pramenící obrácení vůle novým směrem. Ale neméně jasně jsem si vědom i toho, že v této ryzosti nikdy nebylo a v dohledné době nebude náboženství majetkem lidských zástupců. Není pravda, že náboženství jest vytvořeno kněžím, ale pravda jest, že náboženství vytvořilo soustavy církevní a řády kněžské. Není možno rozšířit v davech náboženské uvědomění a z něho pramenící povznesení života na vyšší úroveň mravní bez symbolů – není možno vzněcovat prosté myslí bez zevních úkonů a předmětů, určených k soustředění myšlenek, hnaných všedními zájmy. Vedle ryzí zbožnosti, která spočívá v povznesení myslí nad hranice hmotného života a ve zjemnělém, soustředěném chápání vnitřních hnutí svědomí, bude nadále žít mýtus, bohoslužba, soustava vyznání a obřadů.

Uměle vybudovaným soustavám konfesí nelze upřít velikého významu sociálního, mohutného vlivu na vývoj dějinný a skutečně působí jako ledový tvrdý dotyk neživého vzorce, tvrdí-li se, že velkolepé zápasy o zevní projev myšlení náboženského jsou jen boje o mocenské, třídní a hospodářské zájmy lidských skupin. Takováto teorie patří do řady polopravd, nápadně neskutečných a omezených.

Úkolem náboženské výchovy však jest, aby byl rozeznáván symbol od skutečnosti, zevní projev od vnitřní podstaty náboženství. Kde se mýtus a symbol ztotožňuje s podstatou, kde plnění příkazů konfesijních činí se rovnocenným se zbožností, kde zhmotnělého a sníženého náboženství používá se k účelům státním a politickým, kde se vyšší chápání života

i obrácená vůle nahrazuje povrchním církevnictvím a modlářstvím – tam nastává degenerace náboženství a povstává znemravnění na místě mravního obrození.

Nejde o to, aby formální soustavy konfesijní byly odstraněny. To by byl marný boj a vedl by tak jako doposud vždy jen k opaku: k církevnímu fanatismu a rozmachu bojovného klerikalismu. Jde o to, aby škola chránila svobodu myšlení. Aby poskytovala zbraň proti zaslepující samovládě kněžství. Jde o to, aby mladé bytosti lidské bylo vštípeno to, co jest podstatou náboženství, tak aby člověk, přejímaje učení soustavy církevní a podřizuje se kultu, nepozbýval možnosti vlastního úsudku, možnosti vnitřního vývoje. Aby se nestával duševně umrtveným vyznavačem vnucených nauk, slepým nástrojem v ruce umíněného, ztuhlého, nesnášenlivého dogmatismu církve.

Dnešní době již neodpovídá soustava dvojí pravdy, jedné esoterické pro zasvěcence, druhé exoterické pro lid. Je třeba, aby byla každému dána možnost přemýšlet o nejvážnějších otázkách života a smyslu jeho, nalézat jádro pod skořápkou, v níž je zaobaleno. K tomu cílí třeba směřovat zařízením, aby v prvním období výchovy uvedeno bylo dítě laickým, nepředpojatým učitelem k tušení tajemství života a světa, k hledání odpovědi ve vlastním nitru, k chápání souvislosti mezi zbožností a mravním citem, k počátkům náboženského myšlení bez zevních forem. V dalším období bylo by třeba ukázat vývoj náboženských soustav myšlenkových, jak se vytvářely na různých místech země, u různých národů a plemen. Ale podmínkou toho všeho i vrcholem je zavedení filosofie náboženství na školách vysokých.

Při tom není důvodu, aby byly společnosti církevní omezovány ve svém vývoji. Naopak. Je třeba ponechat jim možnost pěstování vlastních soustav a poučování věřících, ač mimo soustavu a mimo dobu školního vyučování. Zájem rozumového i mravního vývoje lidu mimo to nezbytně si žádá toho, aby stát podržel vliv na církve a řídil je směrem obecně prospěšným. Je třeba, aby byly vráceny svému skutečnému poslání, aby byly naprosto odloučeny od činnosti státní, je třeba, aby bylo usilováno o zamezení hněvného soutěžného zápasu mezi nimi. Proto jest účelno podporovat snahy o jejich demokracii, znárodnění a nenáhlé sjednocení.

Na poli svobody zahyne všechno mrtvé dogmatické, vývojem překonané. Jádro prolomí nepotřebnou šedou skořápkou, vyklíčí, pozvedne se k slunci, aby zelenalo, rostlo, kvetlo a přineslo plod nadevše vzácný: uvědomění a mravní obrození lidu, porušeného zkosnatělým dogmatismem konfesí, znemravnělého státním církevnictvím, oloupeného o zbožnost klerikalismem politickým, který je svatokrádeží na tom, co jmenujeme v pravém slova smyslu náboženstvím.